

La Nit d'Ànimes i els espantanens

Història d'una recuperació

El Grup de Recerca de Cerdanya (GRC) té com una de les seves finalitats la recuperació de tradicions etnològiques pròpies dels Països Catalans, especialment del Pirineu i de la Cerdanya, que és la seva principal àrea d'actuació.

Fa cinc anys, el GRC va decidir recuperar una tradició catalana antigament molt celebrada, la Nit d'Ànimes. Si bé estrictament la Nit d'Ànimes correspondria a la nit de l'1 de novembre, el pas dels temps ha desplaçat la major part de les celebracions d'aquest caràcter a la nit anterior, en la forma americanitzada d'aquesta festa, anomenada *Halloween*.

En contra del que pensa molta gent, Halloween (*hallow even*, nit d'ànimes) no és una tradició originàriament americana, sinó que va ser exportada pels irlandesos emigrants als Estats Units i correspon a la festa cèltica del *Samhain*, que se celebra la nit del 31 d'octubre. Segons la tradició cèltica, en aquesta nit les portes del món inferior (el dels esperits) romanen obertes i els esperits poden sortir al nostre món o bé els humans poden baixar a l'inframón. La festa és molt reconeguda i encara se celebra.

Per posar un exemple curiós: la famosa carbassa de Halloween també es commemorava en moltes poblacions d'Astúries fins a començament del segle XX, sense que hi hagués cap influència americana, possiblement reducte de l'antiga celebració precristiana.

La festa del *Samhain* va ser cristianitzada fa segles a les nostres contrades i convertida en la Nit d'Ànimes, tot i que en essència són la mateixa cosa. Des del GRC volem anar recuperant cada any diferents elements festius i etnològics relacionats amb la Nit d'Ànimes.

Els espantanens

Els espantanens són uns personatges típics del folklore europeu que es fan servir per espantar la mainada, dient-los que si no es porten bé vindrà un o un altre espantanens (com l'home del sac o el *papus*) i se'ls endurà.

Enric Quílez i Castro, programador i president del Grup de Recerca de Cerdanya

El GRC vol escenificar aquests personatges de manera simpàtica, alguns dels quals són originaris de la Cerdanya, com el *Rosegacebes* (del Vilar d'Urtx), la *Nit* (Meranges) o en *Papassa* (Urús i Bellver).

A continuació, descriurem els trets més característics de cada espantanens:

En *Rosegacebes* és una ànima errant que es dedicava a robar les cebes d'un veí. Un dia, el veí, empipat que li robessin a l'hort, el va maleir per a tota l'eternitat i va restar obligat a vagar per sempre com una ànima en pena.

En *Papassa* és un gegant horrible, basat en el *papus*. Va encaputxat, amb un cucurutxo per barret i una capa negra. Només se li veuen els ulls.

La *Nit* va tota de negre i habita als cims de Meranges. Va desgrenyada i arrugada i es diverteix turmentant les criatures. A la capa porta unes incrustacions brillants en forma d'estrelles.

En *Camunyes* és una bestiotia de boca gran i llargs ullals que engolia els nens. Es diu que viu als terrats i a les golfes, de les quals baixa per emportar-se els nens.

En *Banya Verda* és un dimoniàs que duu una enorme banya verda al centre del front. Va armat amb una forca, amb la qual punxa tots els nens dolents que troba al seu pas, els carrega en una cistella i els porta a l'infern.

El *Jan del Gel* és un espantanens típic de la vall de Ribes. Per evitar que els nens surtin fora de casa quan fa molt de fred, se'ls amenaça amb la presència del Jan del Gel. El seu cos és de gel i deixa gelat i exànim amb una sola mirada. Llavors es carrega el malaurat a l'esquena, se l'endú al seu antre i se'l menja amb sopa.

La *Mort* és l'espantanens i espantagrans definitiu. A Catalunya, tot i que no se la cita mai

Rosegacebes

Papassa

La Nit

Jan del Gel

La Mort

La Mort

La Fou

La Moixina

Camunyes

Banya verda

pel seu nom (no sigui que vingui de debò), s'espantava amb ella els nens amb algun dels seus sobrenoms: la *Blanca*, la *Calva*, la *Desdentegada*, la *Seca*... Es feia creure als nens que vindria i se'ls enduria dins d'un sac a l'esquena. Les seves mans estan tan fredes que els deixa gelats i porta una dalla amb la inscripció *Nemini parco* (a ningú no perdono).

La *Moixina* és una ogressa cavernícola catalana. És una vella estranya i grunyidora, amb molt mal geni, que pega els nens dolents i pentina les nenes que no es porten bé amb cardots. Dóna unes estrebades que arrenca els cabells fins que els deixa el cap pelat com una mona.

La *Fou* és una espantanens catalana, del poble de Bor (Bellver de Cerdanya). Es tracta d'una encantada, que vivia a la cova de la Fou de Bor, propera a aquesta localitat.

La desfilada

Quan arriba la Nit d'Ànimes, els espantanens cerdans desfilen tots plegats en comitiva pels carrers de Puigcerdà a l'hora foscant. Van precedits d'una corrua de tambors de la Colla de Diables de Puigcerdà, que van marcant rítmicament el pas.

Els espantanens es dediquen a allò que diu el seu nom: espantar els nens que van trobant-se pel carrer. Però per endolcir la situació, els regalen dolços.

A mesura que passa el temps es van afegint nous espantanens a la rua i també està previst fer una escenificació a manera de ball dels espantanens quan aquests arribin a una plaça.

La festa té una bona vitalitat i cada cop hi ha més voluntaris que volen participar de la celebració.